

УДК 159.922.73

**ПРОДОВЖЕННЯ НАУКОВИХ ТРАДИЦІЙ В. КОТИРЛО В СУЧАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ЛАБОРАТОРІЇ ПСИХОЛОГІЇ ДОШКІЛЬНИКА**

Т. Піроженко, Інститут психології

імені Г. С. Костюка

НАПН України

АНОТАЦІЇ

У статті розглядаються основні напрямки роботи лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, які досліджувались протягом останніх 40 років. Особливої уваги надається висвітленню наукової спадщини В. Котирло та впровадженню її ідей у сьогодення дошкільної освіти.

Ключові слова: психологічне забезпечення розвитку здібностей, специфічно дитячі види діяльності, особистісний потенціал дошкільника, ціннісні орієнтації дітей дошкільного віку, сучасне соціокультурне середовище.

Т. Піроженко

**ПРОДОЛЖЕНИЕ НАУЧНЫХ ТРАДИЦИЙ В. КОТЫРЛО В СОВРЕМЕННОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛАБОРАТОРИИ ПСИХОЛОГИИ ДОШКОЛЬНИКА**

В статье рассматриваются основные направления работы лаборатории психологи дошкільника Інститута психологи имени Г. С. Костюка НАПН Украины, которые исследовались на протяжении последних 40 лет. Особое внимание уделяется освещению и внедрению идей научного наследия В. Котирло в современную практику дошкольного образования.

Ключевые слова: психологическое обеспечение развития способностей, специфические детские виды деятельности, личностный потенциал дошкольника, ценностные ориентации детей дошкольного возраста, современное социокультурное окружение.

Т. Pirogenko

**CONTINUATION OF SCIENTIFIC TRADITIONS OF V. KOTIRLO IS IN MODERN ACTIVITY OF
LABORATORY OF PSYCHOLOGY OF PRESCHOOL CHILD**

In the article basic work of laboratory of psychology of preschool child of Institute of psychology of the name of G. S. Kostyuka NAPN assignments are examined Ukraine, which was

probed during the last 40 years. Special attention gets illumination of scientific inheritance of V. Kotirlo and introduction of its ideas in segodennya of preschool education.

Key words: *psychological providing of development of capabilities, specifically child's types of activity, personality potential of preschool child, valued orientations of children of preschool age, modern*

Лабораторія психології дошкільника – один з провідних підрозділів Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Лабораторія плідно і творчо працює більше 50 років. Її очолювали видатні вчені психологічної науки в галузі дитячої психології Н. Балацька, В. Котирло, С. Кулачківська. Згадуючи сьогодні наукову діяльність співробітників лабораторії психології дошкільника під керівництвом В. Котирло розумієш як багато ідей, планів, роздумів вкладено Вірою Кондратіївною для сучасних успіхів та наукового авторитету лабораторії.

Творчий колектив лабораторії дошкільного виховання під керівництвом Віри Кіндратівни Котирло, складався з таких відомих вчених, як С. Ладивір, С Кулачківської, С. Тищенко, Ю. Приходько, О. Кононко, О. Долинної. Співробітниками лабораторії розроблялись найактуальніші питання дошкільного виховання:

– формування гуманних почуттів у дітей дошкільників в умовах суспільного та сімейного виховання ;

– психологічні основи формування передумов до навчальної діяльності дітей в умовах дошкільного закладу;

– особливості розвитку взаємодії дитини-дошкільника з дорослими та однолітками в умовах дитячого садка та сім'ї;

– особливості розвитку образу "Я" дитини дошкільного віку;

розвиток довільної поведінки дошкільників.

За результати досліджень науковцям та практикам дошкільного виховання було підготовлено і опубліковано роботи, які й сьогодні залишаються актуальними: „Підготовка дітей до школи в сім'ї”, „Завтра в школу”, „Детский сад и семья”, “Обучение старших дошкольников”, “Воспитание гуманных чувств у детей”, “Воспитание детей дошкольного возраста”, „Развитие волевого поведения у дошкольников”.

Підтвердженням потужної наукової школи у галузі дитячої психології та дошкільної освіти, яка пов'язана з іменем В. Котирло є її учні. Аспірантами Віри Кондратіївни в свій час були В. Переверзева, Т. Дуткевич, В. Третьяченко, Т. Титаренко, С. Шевчук, Л. Снігур, Л. Шибицька, О. Кононко, С. Кулачківська.

Актуальність. Сучасна проблематика наукових пошуків лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України пов'язана з проблемами психологічного забезпечення розвитку здібностей у дошкільників в специфічно дитячих видах діяльності, з проблемою діагностики та корекції психічного розвитку дітей дошкільного віку, з аналізом особистісного потенціалу дитини дошкільного віку в сучасному суспільстві та проблемою становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі.

Означений нарис проблематики являє собою конструктивний підхід до вивчення проблеми оптимізації моделі життєзабезпечення дитини дошкільного віку в умовах родинного і суспільного виховання, що сприяє збереженню простору дитячої субкультури, становленню моральних почуттів та ціннісних орієнтирів, опірності до негативних впливів середовища. У своїх сьогоденних пошуках лабораторія виходить із розуміння того, що суспільне дошкільне виховання на сучасному етапі розвитку потребує нового підходу,

оновлення і удосконалення. **Мета статті** полягає у наданні характеристики сучасних досліджень співробітників лабораторії психології дошкільника, які проводяться у рамках нових та вічних проблем розвитку гармонійно розвиненої людини та вивченні засад, адекватних вимогам суспільства до особистості. Це актуалізує науковий інтерес до психологічних проблем теорії і практики виховання дитини дошкільного віку, що зумовлено такими внутрішніми і зовнішніми чинниками: новим розумінням дитини як самодостатньої й неповторної унікальності, здатної до проектування і здійснення самої себе; поступовим формуванням гуманістичної свідомості суспільства на основі вищих цінностей людства; необхідністю уточнення сутності та взаємовпливу факторів «навчання» та «виховання» на етапі дошкільного дитинства; обґрунтуванням координаційної ролі психологічних знань про закономірності розвитку дитини, інтеграції й диференціації самих психологічних знань в галузі дитячої психології щодо всього комплексу гуманітарних знань; потребами інтеграції й водночас збереження національної самобутності суспільства; зміцненням теоретичних психологічних надбань з педагогічною практикою дошкільної освіти в умовах сучасного соціокультурного середовища. Всі ми розуміємо, що категорія суспільного багатства не означає тільки матеріальний ресурс. У це поняття включається здатність країни вирощувати людський капітал, спираючись на такі цінності як толерантність, справедливість, взаємодопомога, пошана до культурної різноманітності і довкілля. Загальна динаміка та інтенсивність суспільних змін, що відбуваються в Україні, висуває нові вимоги до людини та прояву її активності у всіх сферах життєдіяльності. Ця позиція не обходить і період розвитку дитинства, що зумовлює безпосередній інтерес до проблеми, пов'язаної з творчим потенціалом дитини дошкільного віку. Творчий особистісний потенціал дошкільника, це – насамперед – творення механізмів активності малюка, який відбувається у всіх специфічно дитячих

видах діяльності на етапі дитинства. Саме поняття «творчий потенціал» часто поєднується з розвитком духовного, інтелектуального потенціалу, оскільки для дошкільника творчий потенціал має прояв у методах (способах) пізнання і відкриття світу, та засобів відображення цього творчого процесу взаємодії зі світом в образах та ментальних моделях внутрішньої картини світу, сотворенні своєї моделі світу. Різноманіття можливостей прояву активності малюка в широкому спектрі різних форм специфічно дитячих форм діяльності на етапі дошкільного дитинства визначають багатство результативних надбань та психологічних новоутворень, які виказує дитина як прояви власній творчості. Не випадково поняття «творчий потенціал» часто поєднується з такими поняттями як «духовний потенціал», «інтелектуальний потенціал». Термін «інтелектуальний потенціал» спрямовує увагу на характеристику соціально-психологічних можливостей особи у розвитку інтелектуальної сфери. Він відображає такі явища, як пізнавальні здібності, знання, навички, уміння. До характеристики інтелектуального потенціалу належать, переконання, орієнтації, інтереси, духовні цінності та ідеали.

Сенс поняття духовного потенціалу пояснюється через прагнення людини до самореалізації. Характеристика духовного потенціалу може бути представлена через можливості суб'єкта, які ще не розвинені у творчі здібності. Потреба у самоствердженні в умовах, коли дитина ще не виявила та не підтвердила в реальній діяльності свої здібності, виступає головною та яскравою ознакою її потенційних творчих сил, що стимулюють прагнення до розвитку. В цьому полягає величезна відповідальність дорослих щодо створення духовно насиченого розвивального простору, в якому дитина дошкільного віку набирає потенційних сил та потреб в активному самоствердженні через культурно значущі форми діяльності. На подальшому шляху ми говоримо про духовний потенціал, коли підкреслюємо наявність внутрішніх суб'єктивних можливостей, що активізують реалізацію творчих

здібностей в різних предметах (техніка, природа, мистецтво) та стилях творчої діяльності. Узагальнення в означених термінах «інтелектуальний», «духовний», «творчий» потенціал особистості таких важливих властивостей, якими є активність та прагнення до самореалізації, дає можливість розглядати поняття «творчий потенціал» як синтетичну якість, що характеризує міру можливостей дитини ставити та розв'язувати нові завдання у різних формах життєдіяльності. Тому творчий потенціал можна показати у вигляді різних можливостей, потенціалів: перетворювально-предметного (знання, уміння, навички, базові та спеціальні здібності у пізнанні, мовленні, художньо-творчої діяльності), аксіологічного (ціннісні орієнтації, ідеали, переконання, інтереси), комунікативного (морально-етичні якості та особистісні властивості). Багатовимірне та синтетичне наповнення поняття «творчий потенціал» особистості має свій психологічний еквівалент. З погляду реалізації потреби до самоствердження його можна назвати як прояв здібності, що дає дитині змогу здійснювати будь-яку діяльність (предметно-практичну, пізнавальну, образотворчу). Але ж тільки досягнення дитини на творчому рівні діяльності характеризують прояв здібностей малюка.

Виклад основного матеріалу статті. Науковці психологи послідовно відстоюють ідею про те, що будь-яку інновацію у сфері дошкільної освіти можна вважати доцільною тільки тоді, якщо пріоритетною та ключовою ідеєю в ній є розвиток дитини. Всі інші мотиви, як то: соціальне замовлення, вимоги школи, традиції сім'ї та суспільства, догми педагогіки, віяння моди тощо слід визнати зовнішніми, другорядними. Причому під розвитком розуміється не просто зміни або ускладнення знань, умінь, навичок, а поява в дитини здатності до самореалізації. Потенційні задатки малюка – предмет постійної уваги батьків, педагогів, психологів, які забезпечують психолого-педагогічний супровід, підтримку та розвиток дитини дошкільного віку. І тому

основними пріоритетними ціннісними підвалинами діяльності лабораторії залишаються традиційні для науковців-психологів гасла :

- зберегти дітям дитинство;
- забезпечити їм емоційний добробут;
- забезпечити умови для формування дошкільної, а не шкільної зрілості;
- створити внутрішні передумови для подальшого психічного й особистісного розвитку в умовах шкільного навчання.

Специфіка становлення особистості на етапі дошкільного дитинства потребує врахування психоло-педагогічних передумов розвитку духовних орієнтирів дитини. Це актуалізує прицільне вивчення ціннісних орієнтацій педагогів та батьків як факторів гармонізації соціальної ситуації розвитку дошкільника. Тому рішення проблеми становлення ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку в сучасному соціопросторі потребує посилення уваги суспільства до якості розвитку дитинства шляхом гуманізації соціокультурного середовища, що сприяє збереженню простору дитячої субкультури, становленню моральних почуттів та ціннісних орієнтирів, опірності до негативних соціальних впливів. Це, у свою чергу, потребує свідомого, відповідального та психологічно виваженого підходу дорослих до процесу цілеспрямованого розвитку ціннісних орієнтацій як системоутворюючого психологічного надбання та забезпечення психолого-педагогічних умов їх реального функціонування в життєдіяльності дошкільників.

Аналіз та усвідомлення на сучасному етапі розвитку суспільства духовних аспектів в житті дитини та відповідальне ставлення дорослих щодо забезпечення умов розвитку сутнісних ціннісних орієнтацій дошкільників,

вектор виміру яких – відповідність духовності та нормам моралі, виступає науковою методологічною основою вивчення співробітниками лабораторії психології дошкільника проблеми становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі.

Основна ідея нашого дослідження полягає у тому, що ціннісні орієнтації виступають характеристикою зростаючих можливостей дитини дошкільного віку у свідомому виявленні психологічного простору «Я». В ціннісних орієнтаціях відбивається рівень суб'єктної активності дитини, ступінь дорослішання та гармонізації всіх психологічних надбань, що має прояв в поведінці, відносинах з іншими людьми, в пізнавальній та предметно-практичних видах діяльності. Можна певнено стверджувати, що співробітники лабораторії психології дошкільника продовжують традиції потужної наукової школи у галузі дитячої психології та дошкільної освіти, яка пов'язана з іменем Віри Кондратіївни Котирло.

Дослідження проблеми ціннісних орієнтирів пов'язане з вітчизняними концепціями «антропоцентризму», «внутрішньої природи дитини», «унікальності і самодостатності особистості», що були започатковані у вченні «філософії серця» Григорія Сковороди, розвинуті в наукових підходах К. Ушинського, М. Пірогова, Б. Грінченко, С. Русової та здобули подальше наукове обґрунтування та змістове наповнення в творчості наукових шкіл Г. Костюка, О. Запорожця. Продовження наукової традиції «філософії розвитку людини», що сприяє свідому відношенню до розуміння первинних завдань розвитку базисних людських здібностей на етапі дошкільного дитинства спирається на ґрунтовні наукові дослідження співробітників лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України (В. Котирло, С. Кулачківської, С. Тищенко, С. Ладивір, Т. Піроженко, О. Вовчик-Блакитної, І. Карабаєвої, Г. Гуменюк, К. Карасьової).

Аналіз факторів гуманізації відносин дитини у процесі міжособистісної взаємодії зі світом людей, природи та предметного оточення, врахування вікових особливостей та закономірностей формування суб'єктних відносин з дітьми молодшого, середнього, старшого дошкільного віку, надав можливість обґрунтування нових моделей організації навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі. Інноваційна технологія психолого-педагогічного проектування взаємодії дорослого з дітьми в умовах організації навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі (Т. Піроженко) надає можливість оптимізувати життєдіяльність дітей дошкільного віку як суб'єктів творчої діяльності. Загальна ідея всіх рекомендацій, що змістовно наповнюють розроблену в лабораторії психології дошкільника освітню технологію «Радість розвитку» – психолого-педагогічний супровід розвитку базових здібностей дитини раннього та дошкільного віку – здібностей до взаємодії з дорослими та однолітками, здібностей до пізнання світу та здібностей до творчості, тобто активного використання отриманого досвіду в різних специфічно дитячих видах діяльності – іграх, малюванні, аплікації, конструюванні, музичній та образотворчій діяльності.

Цілеспрямована увага дорослих до взаємодії дітей з оточенням на базових засадах вітчизняної морально-етичної культури привертає увагу до активних міжособистісних та внутрішньособистісних процесів, за допомогою яких дитина осмислює власне життя. Деформація або гальмування в практиці освітнього простору суспільства системи ціннісних орієнтирів виступає фактором «загрози» повноцінного психічного розвитку дитини і потребує цілеспрямованих зусиль. У першу чергу посилення уваги суспільства до формування адекватної психологічної атмосфери навколо дитинства з метою посилення взаємодії родинного і сімейного виховання, пошуку засобів ефективного розвитку відповідальності дорослих за якісний гармонійний психічний, фізичний та духовний розвиток дитини.

Аналіз попередніх експериментальних даних дав можливість прийти до висновку про те, що в сучасній соціокультурній ситуації умови психічного розвитку дитини є порушеними. Це виявляється і у відчуженні дітей від дорослих, і в агресивній експансії так званої «екранної культури», і підвищенні цінності «раннього розвитку». Програми «раннього розвитку» реалізуються через пряме навчання, засвоєння готових знань, вмінь, навичок без формування адекватного розвитку дитини розвивального середовища. Тому редукція ігрової діяльності в дошкільному віці спричинює недорозвиненість емоційної та мотиваційної сфери, волі та довільної регуляції дітей. Останнє, в свою чергу, приводить до порушень в розвитку особистості, несформованості особистісних механізмів поведінки, залежності дітей від ситуації та зовнішніх вимог дорослих.

Експериментально підтверджено стан невиправданої інтелектуалізації освітнього процесу в дитячому садку, особливо в групах дітей старшого дошкільного віку. З'ясовано, що навіть за таких умов рівень розвитку пізнавальної сфери дошкільників залишається на середньому рівні. Серед досліджуваних, що мають високі показники вмінь та навичок читання, рахунку, письма (85—93% в кожній з груп дітей старшого дошкільного віку) виявлено 54—72% дітей з середнім рівнем розвитку мисленневих операцій. При цьому 35—58% дітей демонструють низький рівень власної пізнавальної активності. Ці показники вказують на тривожні тенденції особистісного розвитку дитини, оскільки пізнавальна активність, демонструючи змістовну сторону особистісної активності, безпосереднім чином вказує на спрямованість дитини до пошуку різноманітних способів дії в ситуації, вказує на потенціальні можливості дитини у пізнанні світу. В контексті сучасних реалій прицільного вивчення розвивального потенціалу уяви дошкільника (як базового новоутворення віку) в його особистісному становленні експериментально доведено, що багато дошкільників не сприймають

завдань на уяву, підміняючи їх іншою діяльністю. Це відбувається тому, що уява вже на початкових стадіях розвитку передбачає вихід на контекст і сутність предметів і ситуацій, а відсутність розвиненого сенсорного досвіду обстеження дітьми якостей та властивостей предметно-природного оточення збіднює когнітивні можливості, дослідницькі навички та творче застосування набутих знань. Оптимізація умов розвитку уяви передбачає моделювання таких відношень дитини з оточенням, які за своїм психологічним змістом можуть сприяти появі у дитини фундаментальної людської здібності – пізнавати світ у всіх якостях та кольорах, бачити ціле раніше його частин і переносити функції з одного предмета на інший.

Сучасна ситуація розвитку дитини у сфері дошкільної освіти наголошує на особистісні орієнтири її розвитку, проте, незважаючи на теоретичні та концептуальні зміни практика суспільного виховання дошкільників засвідчує явну деформацію педагогічного процесу в бік одностороннього домінування навчальних цінностей над розвивальними та виховними. Дитячий садок (і державний, і приватний) в значній мірі перетворився у дійсно навчальну установу. В режимі та організації життя дитячого садка головне місце займають заняття, котрі здебільшого схожі на шкільні уроки. Оцінкою роботи дитячого садка і окремого вихователя стає виконання програми, а батьки найбільше стурбовані тим, як їх дитина підготовлена до школи. При цьому «психологічна готовність дитини до навчання в школі» підмінюється орієнтацією батьків та педагогів на процес оволодіння дітьми читанням, володінням писемною мовою та вмінням рахувати, що гальмує психологічно виважений підхід до цілісного розвитку дошкільника на важливому етапі переходу дитини до нового етапу життя. На зміну ціннісних орієнтирів у розвитку дитини вказують наступні дані. За результатами нашого опитування найважливішим для своєї дитини батьки вважають, у першу чергу, високий рівень інтелектуального розвитку, на друге місце ставлять

фізичне здоров'я, а вже потім, цілеспрямованість, доброту, чуйність. Варто наголосити, що батьки в цілому хочуть бачити своїх дітей високоморальними та високодуховними людьми і, в той же час, 22% учасників опитування бажають своїм дітям бути в цьому світі більш жорстокими, щоб вміли постояти за себе. Серед респондентів 31% батьків вважають недоцільним виховувати в дитині милосердя. Порушення соціокультурної ситуації та умов розвитку дитини дошкільного віку простежено в змінах та редукції ігрової діяльності дітей. Експериментально доведено, що в старшому дошкільному віці творча ігрова діяльність не досягає розвинутих форм і здебільшого характеризується простим відтворенням предметних дій з іграшками, відсутністю спільного сюжету, рольової взаємодії, що визначає її як маніпулятивну гру. Причиною такого стану самодіяльної творчої гри виступає руйнування процесу становлення провідної діяльності, а також брак навичок спільної взаємодії та спілкування з однолітками. Це, у свою чергу, спричинює недорозвиненість емоційної та мотиваційної сфери, волі та довільної регуляції. Останнє приводить до порушень в розвитку особистості, несформованості особистісних механізмів поведінки, залежності дітей від ситуації та зовнішніх вимог дорослих.

Ситуація руйнування провідної творчої самодіяльної гри порушує формування позитивної Я-концепції дитини та її здорової самооцінки. Проведений аналіз виявив специфіку образу „Я” як продукту особистісного потенціалу дошкільника, яка полягає в інтеграції та диференціації чуттєво-практичного та когнітивного досвіду дитини та забезпеченні дії захисних механізмів для збереження внутрішньопсихічної стабільності. Характер ціннісно-емоційного ставлення до дитини з боку батьків та вихователів, стиль виховання у сім'ї та у дитячому садочку, що заломлюється крізь призму внутрішнього світу малюка, породжує широкий діапазон індивідуальних варіантів образів „Я”. Зазначені індивідуально своєрідні типи образу себе

можуть виявлятися як підґрунтя для гармонійного або дисгармонійного типу розвитку „Я”. Останній тип знижує адаптивність дошкільника, породжуючи труднощі при входженні його у соціум. Замість вияву активності дитини у формі ініціативності, самостійності тощо з’являються ненормативні (деструктивні) прояви образу себе, у першу чергу, в поведінці (агресивність, демонстративність, тривожність, сором’язливість, замкнутість тощо), які гальмують особистісну успішність дошкільника.

Зафіксоване порушення умов розвитку дитини спрямовують увагу щодо посилення психолого-педагогічного просвітництва серед батьків вихованців. Увага до сім’ї та збалансованості її функцій, ціннісних орієнтацій та способів психолого-педагогічної підтримки розвитку дитини дошкільного віку є важливим напрямком науково-просвітницької діяльності співробітників лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Підтвердженням важливості означених питань є наступні факти. Наше дослідження виявило, що 36% батьків покладають відповідальність за виховання дітей на дитячий садок, 42% батьків вважають необхідними спільні зусилля дошкільного закладу і сім’ї у вихованні дітей і тільки 22% батьків вважають відповідальними за виховання дитини – сім’ю. Встановлено, що більшість батьків стикається частіше за все з такими труднощами як психологічна некомпетентність, непорозуміння з дитиною, брак часу на спілкування з нею, ігнорування її індивідуальних особливостей та розбіжність у вимогах членів сім’ї. Аналіз засобів впливу на поведінку дитини показав, що батьки вважають найефективнішими методами впливу на дітей погрози, попередження, фізичне покарання, ігнорування тощо. І тільки 17% батьків, вважають за потрібне домовлятися з дитиною, йдуть на компроміси або пояснюють свої вимоги до дітей.

Панівна тенденція взаємодії дорослих і дітей в сучасній сім'ї в переважній більшості випадків є цілеспрямованим впливом на дитину, а не взаємодією з нею на рівні діалогу. В якійсь мірі це віддзеркалення загальних принципів сучасної традиційної освіти – субординація, монологізм, контроль та інші способи домінування світу дорослих над світом дитинства. Найбільш поширеним типом батьківського ставлення є такий, що характеризується: низьким рівнем безумовного прийняття дитини (2%); високим рівнем соціальної бажаності (плекання перспективи соціального успіху дитини в майбутньому – 70%); вищим за середній рівень авторитарної гіперсоціалізації (авторитаризм, безумовне підкорення, жорсткі дисциплінарні рамки – 64%); середній рівень симбіозу (значна психологічна дистанція – 54%); середній рівень інфантилізації (бажання батьків бачити свою дитину адаптованою до «дорослого життя» – 54%).

Оскільки вирішальна роль в гармонізації образу „Я” дошкільника, та презентованої дитиною картині світу належить дієвості соціальних чинників, насамперед, характеру ціннісно-емоційного ставлення до дитини з боку батьків та вихователів, стилю виховання у сім'ї та дитячому садочку ми констатуємо, що порушення соціокультурних умов розвитку дитини через гальмування провідної діяльності дитини в дошкільному віці, руйнування емоційно-ціннісної атмосфери взаємодії дорослого з дитиною виступає небезпечною ознакою, що руйнує базову довіру дитини до соціального оточення і, тим самим, погіршує якісні та кількісні характеристики особистісної активності дитини.

Попередні результати проведеного експериментального дослідження дали можливість видзначити сприятливі умови і засоби гармонізації особистісного розвитку дитини. Практика виховання дитини в сім'ї та дошкільному навчальному закладі потребує поширення засобів

встановлення гармонійного образу “Я”, методів актуалізації творчого потенціалу та власної активності, регламентованої допомоги дорослих, що була б адекватна потребам дитини.

Традицією лабораторії, яка започаткована в давні часи, є поєднання наукової діяльності з громадською професійною діяльністю. Це проведення зустрічей з батьками вихованців та керівниками дошкільних закладів в багатьох регіонах України, активна взаємодія з дошкільним відділом Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України та кафедрами дошкільної та початкової освіти вищої школи. Протягом 2006-2010 років проведено більш ніж 80 виступів у прямому ефірі Радіо – ТРК, Радіо-Київ, телебаченні, в матеріалах газет, часопису «Дитячий садок», «Обдарована дитина», «Вихователь-методист дошкільного закладу», «Дошкільне виховання». З 2006 року спільно з видавничим центром «1 Вересня» і його підрозділом редакцією «Дитячий садок» підтримана ініціатива проведення Всеукраїнського «Дня дошкільця» з метою об'єднання зусиль психолого-педагогічної, наукової та батьківської громад для обговорення актуальних проблем розвитку дітей дошкільного віку.

Висновки. Творча група науковців лабораторії психології дошкільника у складі Т. Піроженко, С. Ладивір, І. Кара баєвої, Г. Гуменюк, К. Карасьової, Л. Соловйової, Т. Гурковської, О. Пісарєвої, Л. Токаревої за період з 2005–2010 років прийняла участь в у більш ніж 100 конференціях, семінарах, обговоренні проблем дошкільної освіти на Форумі «Артеківські Діалоги», Першому Всеукраїнському з'їзді працівників дошкільної освіти, виступила співорганізатором Міжнародного науково-практичного центру перспективного педагогічного досвіду, який створений за підтримкою «Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України» на базі Управління освітою Оболонського району міста Києва та ініціатором створення Всеукраїнської школи новаторства керівних

і педагогічних працівників дошкільної освіти Інституту менеджменту освіти НАПН України. Науковці розповсюджують передовий педагогічний досвід колективів дошкільних навчальних закладів у процесі активної участі в роботі семінарів, конференцій, проблемних діалогів, навчальних курсів для студентів вищої школи, педагогів дошкільної освіти, що підвищують кваліфікацію в Інститутах післядипломної педагогічної освіти і своєю діяльністю підтверджують високий науковий авторитет лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України серед наукової та педагогічної громади суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воспитание гуманных чувств у детей / [под ред. Л. Н. Проколиенко, В. К. Котирло]. — К. : Рад.шк., 1987. — 174 с.
2. Индивидуальный подход к детям в воспитательно-образовательном поцессе детского сада / [под ред. Котирло В. К., Кулачковской С. Е.]. — К. :Рад.шк., 1989. — 86 с.
3. Котырло В.К. Развитие волевого поведения у дошкольников. — К. : Рад.шк., 1971. — 199 с.
4. Котырло В.К. Детский сад и сім'я / Котирло В. К., Ладывир С. А. — К. :Рад.шк., 1979. — 88с.
5. Кондратенко Т.Д. Обучение старших дошкольников / Т. Д. Кондратенко, В. К. Котырло, С. А. Ладывир. — К. : Рад.шк., 1986. —152 с.
6. Піроженко Т.О. Спілкування дитини з оточенням як презентація особистісних досягнень // Актуальні питання психології. Т.4: Психолого-педагогічні основи розвитку особистісного потенціалу дитини в сучасному суспільстві. Збірник наукових статей /За заг. ред. проф. С.Д.Максименка та канд..психол.наук С.О.Лади вір.-К., 2006.-312 с., С.15-27 (0,7 др.а.)
7. Піроженко Т.О. Емоційно-вольова регуляція дитини як свідчення індивідуалізації життєдіяльності// Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Збірник наукових праць/ За ред.. В.О.Моляко. – Т.12. – Вип. 3. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім..І.Франка, 2007. – с.318., С. 185-192.
8. Піроженко Т.О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку: Науково-методичний посібникТернопіль: Мандривець, 2010, - 140с. (9,76 др.а.)